

Türk Turizminin Dünya'daki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi

Erol BULUT*

The tourism sector has reached greater masses of people and more distant places following the World War 2. With the giant dimensions it has gained at the national and international levels, tourism has become a socio-economic activity, which enhances the development of investment and business volumes, generates income, provides foreign exchange, creates employment opportunities and thereby influences socio-cultural life. As a result, we observe the increasing concentration of the attention of different countries on this field of economic activity. As far as Turkey is concerned, tourism has become an important sector of the economy after 1980. It has been making greater direct and indirect contributions to the Turkish economy every year through the income it creates and the employment and investment opportunities it provides. At the same time, this article includes the share of Turkey's tourism sector within the world total compared with other countries.

GİRİŞ

Turizm 2.Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişmiş, daha geniş halk kitlelerine ve uzak mesafelere yayılmıştır. Günümüzde parasal ve kitlevi bir olay haline gelen turizmin; yarattığı ekonomik ve politik etkiler, ülke ekonomilerinde ve özellikle uluslararası ekonomik ve politik ilişkilerde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, yalnız uluslararası turizm hareketinden büyük pay alan gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de turizme verilen önemi arttırmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde kazandığı dev boyutlarla turizmin; yatırımları ve iş hacmini geliştiren, gelir yaratan, döviz sağlayan, yeni istihdam alanları açan, sosyal ve kültürel hayatı etkileyen, siyasal bakımdan da önemli toplumsal ve insancıl fonksiyonların gerçekleştirilmesini kolaylaştıran bir nitelik kazanması, ülkelerin dikkatinin bu ekonomik olay üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları ekonomik sorunların ve darboğazların aşılmasında, turizmin yarattığı dinamik ekonomik etkiler, söz konusu ülkelerin turizme daha çok önem vermesine neden olmuştur.

* Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü.

Dış ticaretin ve sanayinin finansmanı sorunu, ihracatı ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetleri önemli hale getirmiş, bu durum, ihracatta büyümenin kısa vadede sınırlarına ulaşabileceği kanaati sonucunda, ihracat dışında diğer döviz kazandırıcı faaliyetlere de yönelmesi gerektiğinin anlaşılmasına neden olmuştur.

72

Türkiye’de turizm sektörünün yapısal değişimi ve gelişiminin hızlanması 1980’li yıllarda başlamıştır. Elde edilen ekonomik veriler, turizmin Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Uzun yıllar, kitle turizmi pazarına giremeyen Türkiye, son on yıldır bir yapı değişikliği içindedir. Yapı değişikliği, turizm sektörünün çalışma biçim ve koşullarının uluslararası standartlara uyum göstermeye başlaması biçimindedir.

Bu çalışmanın amacı; karşılaşılan ekonomik sorunların hafifletilmesinde ve darboğazların aşılmasında bir ekonomi politikası aracı olarak kabul edilen turizmin, yarattığı ekonomik etkilerin -dış ödemeler bilançosu bağlamında- özellikle Türkiye düzeyinde ortaya konmaya çalışılmasıdır. Çalışmanın ilk kısmında turizm ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra, ikinci kısımda Türkiye ile önemli turizm ülkelerinin karşılaştırılması yapılarak, Türkiye’nin dünya turizminden aldığı pay ortaya konmaya çalışılacaktır. Üçüncü kısımda ise Türkiye’nin dış ödemeler bilançosu bağlamında turizmin etkisi açıklanacaktır. Dördüncü bölümde teşvik, altyapı ve döviz politikaları kısaca anlatılacaktır. Son bölümde ise sonuç ve öneriler ile çalışma bitirilecektir.

1.Turizm Olgusu ve Özellikleri

Turizm kavramının kökenini, Latince’de dönme hareketini ifade eden “tornus” sözcüğü oluşturmaktadır. İngilizce’deki “touring” deyimini ile “tour” deyimleri de bu sözcükten türemiştir. “Tour” dairesel bir hareketi, bazı site ve yörelerin ziyaretini, iş ve eğlence amacıyla yapılan yer değiştirme hareketini ifade eder. Özetle “tour”, hareket edilen yere dönmek şartıyla yapılan kısa ya da uzun süreli seyahatleri ifade eder. (Akat, 1997:2-3) Türkçe’de ise “seyyah” kelimesi, “turist”, “seyahat” kelimesi ise “turizm” deyimlerinin karşılığıdır. Her ne kadar “turist”, “turizm”, “turistik” kavramları ilk kez İngilizler tarafından kullanılmışsa da ana dilimize bu deyimler, Fransızca’dan gelip yerleşmiş ve tutunmuşlardır (Özdemir, 1992:19).

Öznesini insanın teşkil ettiği turizm şimdye kadar bir çok uzman tarafından tanımlanmıştır. En çok sözü edilen tanım W.Hunziker’in 1941 yılında yaptığı tanımdır. Bu tanıma göre turizm; “para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış biçimine dönüşmemek kaydıyla, yabancıların bir yerde konaklamalarından ve bir yere seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür” (ürger, 1992:10). Mevzuatımıza göre ise turizm; “yerleşmek niyeti olmaksızın hava tebdili yapmak, tedavi edilmek, eğlenip dinlenmek gibi maksatlarla kültür ya da sanat hareketleri nedeniyle toplu ya da tek olarak yapılan seyahatlerdir” (Özdemir, 1992:19) şeklinde tanımlanmaktadır.

1.1.Turizmin Özellikleri

Turizm olayının gelişmesi, ulusal ve uluslararası önem kazanması, kendi bünyesi içinde birtakım özelliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Turizm, bir hizmet sektörüdür. Turizmde üretilen mal ve hizmetler üretildikleri yerde tüketime sunulurlar. Turizm sektöründe müşteri, mal ve hizmetin üretildiği yerde tüketimde bulunur. Turizm sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerin tüketilmesi boş zamanın yaratılması ile mümkündür. Turizmde talebin artışına cevap verecek arzın sunulduğu uzun bir süreyi gerektirir. Turizm hareketleri, yılın belirli aylarında yoğunluk kazanmakta ve turist kabul eden ülkelerde söz konusu aylarda hareketlilik artmaktadır (Ürger, 1992:13).

Kavramsal olarak ise turizmin özellikleri şöyle sıralanabilir: Turizm, bir dizi olay ve ilişkinin bir bütünüdür. Bu olay ve ilişkilerin biri tarafından belirlenemez.

Yer değiştirmeler, geçici ve kısa dönemli bir nitelik taşımaktadır. Seyahate çıkan kişinin birkaç gün, hafta ya da ay içerisinde geriye dönme niyeti bulunmaktadır. Ziyaret edilen yerlerde kazanç sağlamaya yönelik çalışma söz konusu değildir. Ziyaret, iş bulmak ya da iş kurmak gibi amaçlarla ilişkili değildir (Burkart ve Medlik, 1981:42-43).

2.Türk Turizminin Dünyadaki Yeri

Uluslararası turist girişleri ve turizm gelirleri, 2.Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, sürekli olarak bir artış eğilimi göstermiştir. Bu artışta, ülkelerin refah seviyelerinin yükselmesiyle turizme ayrılan kaynakların artırılmasının yanı sıra, ülke halkları arasındaki yakınlaşmanın da önemli etkisi vardır.

Uluslararası turizm hareketlerinin, yılda ortalama olarak 1950-59 döneminde %11.7, 1960-69 arasında %8.3, 1970-79'da %6.1 ve 1980-89 döneminde %3.9 oranında arttığını görmekteyiz (Tutar, 1990:252). Diğer yandan 1990 yılından günümüze uluslararası turizm hareketlerinde ise %4'lük bir artış kaydedilmiştir. Uluslararası turizm hareketlerinin bu seyrine rağmen, Türkiye'nin dış turizm geliri, milli geliri içinde %3 oranında bir pay almaktadır. Buna karşılık, Akdeniz ülkelerinde bu rakam ortalama %4.5-5'tir. Orta sınıflar geliştikçe sürekli büyüyen turizm sektörüne dünyada "mavi altın" denmektedir (Bulut, 1998:42-43). 1999 yılında 657 milyon insan turistik seyahat yapmış bulunmaktadır. Bu rakamın, 2000 yılında 702 milyona, 2010'da 1 milyara ve 2020'de de 1 milyar 600 milyona çıkacağı tahmin ediliyor. Bu sürekli olarak her yıl %4 büyüme anlamına gelmektedir (WTO, Tourism 2020 Vision, 1996:3-4).

Dünyadaki toplam uluslararası turizm gelirleri 1999 itibariyle 455 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Turizm gelirlerinin dünyadaki bölgesel dağılımında Avrupa ilk sırada yer almakta, bu kıtayı sırasıyla Amerika, Asya ve Afrika izlemektedir (WTO, Tourism Highlights, 1996:1).

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi turizm sürekli büyüyen, geniş istihdam olanakları sağlayan ve bazı ülkeler için ödemeler bilançosu açısından önemli bir kalem niteliği taşıyan büyük bir sektördür. Bu bağlamda dünya turizminin günümüzdeki bazı temel özellikleri de ana hatlarıyla şu şekilde belirlenebilir (Bulut, 1998:43-44):

a) Dünya turizmi, 1980'li yılların başında görülen bir duraklamadan sonra yeniden bir büyüme sürecine girmiştir. Zaman zaman yaşanan duraklamalara rağmen turizmin gelişme hızı, hemen her zaman dünya ticaret hacminden daha hızlı bir artış göstermiştir.

b) Uluslararası turizm pazarına yeni ülkeler girmektedir. 10-15 yıl önce turizm pazarında payı küçük olan bazı Ortadoğu ülkeleri ve Japonya, bugün turist gönderen ülkeler olarak büyük önem kazanmışlardır. Bunun yanında turist gönderen ülkeler arasında ilk on sırayı, gelişmiş ülkeler almaktadır.

c) Gelişmiş ülkelerde, tüketim kalıpları değişmekte; lüks eşyalardan uzaklaşıldığı gibi, lüks turizm hareketlerine katılım da azalmaktadır. Kişiler yaşadıkları yere yakın ve sakin yerleşim bölgelerindeki ikinci evlerinde tatil geçirmeyi daha çok tercih etmektedirler.

d) Dünya turizminin günümüzdeki bir özelliği de, alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde bir eğilim görülmesidir.

Dünya turizminde sağlanan bu gelişmeler ve yönelimler 21.yüzyılda turizmin hacim olarak en büyük sektör olacağını göstermektedir. Ödemeler bilançosunun cari işlemler ana hesabının görünmeyen kalemler bölümünde yer alan turizm, dış ticaret açıklarını olduğu gibi cari işlemler açıklarını da dengeleyebilen bir kalemdir. Bunun için; uluslararası turizmin dünya ekonomisinde diğer sektörlerle kıyasalandığında, daha büyük ve önemli bir kalem oluşturduğu ve son yıllarda dünya mal ticaretindeki büyüme hızından daha hızlı bir büyüme oranına sahip olduğu görülür. Türkiye 1980 dönüşümünden sonra, turizm sektöründe önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. 80'den sonra turizm Türkiye ekonomisinde en gözde alt sektörlerden biri haline gelirken; bu gelişmenin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri önemli boyutlara ulaşmıştır. 1983 yılı, Türk turizmi için canlanma döneminin başlangıcı olarak kabul edilebilir. O yıldan günümüze kadar geçen süre içerisinde, ülkemizde turizm; hem turist sayısı hem de turizm gelirleri yönünden önemli sayılabilecek artışlar göstermiştir.

1983 yılından günümüze kadar geçen dönemde; turist sayısı yıldan yıla ortalama olarak %20'lik artışlarla 1.6 milyon kişiden 1997 yılında 9.6 milyon kişiye yükselmişken son iki yılda Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik krizden dolayı 1999 yılında 7.464 bin'e düşmüştür. Yine aynı dönemde turizm gelirleri yıldan yıla artarak 411 milyon dolardan 1999 yılında ise 5.193 milyon dolara düşmüştür. Turizm gelirlerimizin ihracatımıza oranı, 1983 yılında %7.2 iken; 1996 yılında yaklaşık %25'ler seviyesine yükselmiş, 1999 yılında ise yaklaşık %20 seviyesine gerilemiştir (Turizm Bakanlığı, 2000:1-5).

Türkiye'nin 1980 sonrası turizm sektöründe sağladığı gelişmeyi daha iyi kavrayabilmek için Tablo-1'i incelememiz faydalı olacaktır. Bu tablo, Türkiye'nin uluslararası turizm içindeki payını, hem turist sayısı hem de turist gelirleri açısından ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Türkiye'nin Uluslararası Turizm İçindeki Payı

Yıllar	Uluslararası Turist Sayısı (milyon)	Türkiyenin Konumu		Uluslararası Turizm Geliri (milyar \$)	Türkiyenin Konumu	
		Gelen Yabancı Sayısı	%		Turizm Gelirleri (milyon \$)	%
1980	277	1.288.060	0,46	102	326	0,3
1985	330	2.614.924	0,79	116	1.482	1,2
1990	455	5.389.308	1,1	255	3.225	1,2
1995	581	7.726.886	1,3	380	4.957	1,3
1996	592	8.614.085	1,3	425	5.962	1,4
1997	624	9.689.000	1,5	443	7.008	1,6
1998	635	9.752.000	1,5	445	7.177	1,6
1999	657	7.464.000	1,2	455	5.193	1,2

Kaynak: TARHAN, Cem, *Tourism Policy*, Ankara-1997, S.179.

1980 yılında uluslararası turist sayısı 277 milyon iken Türkiye'nin payı %0.46 ile 1.288.060 olmuştur. Yıllar itibariyle uluslararası turist sayısı sürekli artarak 657 milyon seviyesine yükselmiştir. Türkiye'nin payı ise dünya ortalamasının üstünde artarak 1999 yılı itibariyle %1.2 düzeyine yükselmiştir. Uluslararası turizm gelirleri açısından Türkiye'nin payına bakacak olursak; 1980 yılında 102 milyar dolar olan toplam uluslararası turizm gelirleri içinde Türkiye'nin payı, 326 milyon dolar ile %0.31 olmuştur. 1999 yılında 455 milyar dolar olan toplam uluslararası turizm gelirleri içinde Türkiye'nin payı 5.193 milyon dolar ile %1.2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dünya genelinde ve Türkiye'de uluslararası turist varışları ve gelirleri açısından gözlenen gelişmelerde, çoğu zaman istikrarsızlıklar yaşanmaktadır. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıktan çok çabuk ve önemli düzeyde etkilenen turizm sektörünün 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı nedeniyle gelişme trendinin düştüğü gözlenmiştir. Türkiye'de ise 1986 yılında yaşanan Çernobil Kazası ve 1991 yılındaki Körfez Savaşı nedeniyle turizm sektörü olumsuz etkilenmiştir. Son iki yılda ise Asya Krizi ve terör sorunları nedeniyle turizm gelir ve turist sayısında

önemli düşüşler gözlenmiştir. Ancak 2000 yılının ilk aylarında geçen yıla göre %40'a varan artışlar kaydedilmekte ve Türk turizminin toparlanma eğiliminde olduğu görülmektedir.

76

2.1.Önemli Turizm Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırılması

WTO (World Tourism Organization)'nun hazırladığı bir rapora göre, 2020 yılında turist sayısının dünya genelinde 1.6 milyar civarında olacağı tahmin edilmektedir. Dünya turizm pastasının parasal büyüklüğünün ise 2 trilyon dolar civarında olacağı beklenmektedir (WTO, Tourism 2020 Vision, 1996:3). Türkiye, 21.yüzyıla turizmde 1 milyon yatak kapasitesi, yılda 25 milyon turist ve 15 milyar dolar gelir vizyonuyla girerken, dünya turizm sektörü 2020 yılında 2 trilyon dolarlık dev bir pastayı paylaşmak için kıyasıya rekabete konu olacaktır. Bu rapora göre; 2020 yılında Türkiye, turizm pastasından en çok pay alan ilk on ülke arasına giremeyecektir (Bulut, 1998:47-48). Diğer yandan, 2020 yılında İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye'nin bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nin 332 milyon turist çekeceği tahmin edilmektedir (WTO, Tourism 2020 Vision, 1996:25-26).

Tablo-2 uluslararası turist varışları açısından ilk on ülke, Türkiye ve turizmde en önemli rakibimiz Yunanistan'ın 1990 yılından günümüze turist sayıları ve sıralamalarını göstermektedir. Tabloya baktığımızda Fransa'nın ve daha sonra İspanya, ABD ve İtalya'nın önemli bir üstünlüğünü görürüz. Diğer yandan gelişme trendi olarak Çin ve Polonya'nın büyük bir atakta olduğu açıktır.

Tablo 2. Uluslararası Turist Varışları

Ülkeler	Turist Varışları (milyon kişi)						Dünya Genelindeki Sıralaması	
	1990	1995	1996	1997	1998	1999	1990	1999
Fransa	52.5	60.1	62.4	66.8	70.0	71.4	1	1
İspanya	34.1	39.3	40.5	43.4	47.7	51.9	4	2
ABD	39.4	43.3	46.3	48.9	46.3	46.9	2	3
İtalya	26.7	31.0	32.8	34.0	34.8	35.8	4	4
Çin	10.5	23.3	22.7	23.7	25.0	27.0	12	5
İngiltere	18.0	24.0	25.2	26.0	25.7	25.7	7	6
Meksika	17.2	20.0	21.4	22.7	19.8	20.2	8	7
Kanada	15.2	16.8	17.3	17.5	18.8	19.5	10	8
Polonya	3.4	19.2	19.4	19.5	11.9	11.6	28	9
Avusturya	19	17.1	17.0	16.5	17.3	17.6	6	10
Yunanistan	8.8	10.1	9.2	10.1	10.9	11.4	13	16
Türkiye	5.3	6.6	8.6	9.7	9.7	7.5	24	21

Kaynak: WTO

Yunanistan ve Avusturya'nın ise turizmde kan kaybettiği sıralamalarındaki düşüşten gözlenmektedir. Türkiye'nin ise 80 sonrası gelişimini 1990 yılından sonra da devam ettirerek şu anda 21.sırada olduğunu görmekteyiz. İleriki yıllarda Yunanistan'ı geçeceği tahmin edilmektedir.

Bu tablonun yanısıra WTO'nun yayınlamış olduğu raporlara göre, Çek Cumhuriyeti'nin 2020 yılında turizm sektöründe dünya genelinde ilk on ülke içinde yer alacağı tahmin edilmektedir. Bu durum bize, günümüzün cazibe merkezlerinin zamanla önemini kaybederek yeni yerlerin daha çekici hale geleceğini gösterir. Günümüz itibariyle şunu diyebiliriz ki Avrupa, hem turist girişi ve çıkışı hem de uluslararası turizm gelirleri açısından dünyanın en önemli bölgesidir (WTO, Tourism 2020 Vision, 1996:18-20).

Yukarıdaki verilere ek olarak, turizm sektöründe gelecekteki eğilimlere bakacak olursak; WTO'ya göre Çin'in 2020 yılında 137.1 milyon turist girişi ve %8.6'lık turizm geliri payıyla dünya genelinde lider ülke konumuna geleceği belirtilmiştir. Hong Kong ile 1997'de birleşmesinden sonra bu rakamların daha da büyümesi olasıdır. ABD'nin ise 2020 yılında 102.4 milyon turist girişi ve %6.4'lük gelir payıyla dünya sıralamasında 2.sırada bulunacağı tahmin edilmektedir (WTO, Tourism 2020 Vision, 1996:4-14).

Tablo 3. Uluslararası Turizm Kazançları

Ülkeler	Gelirler (milyar dolar)						Dünya Genelindeki Sıralaması	
	1990	1995	1996	1997	1998	1999	1990	1999
ABD	43.0	61.1	64.4	75.0	71.2	73.0	1	1
İtalya	20.0	27.4	27.3	30.0	29.8	31.0	3	2
İspanya	18.5	25.3	28.4	27.1	29.7	25.1	4	3
Fransa	20.1	27.5	28.2	27.9	29.9	24.6	2	4
İngiltere	14.9	19.1	20.4	20.5	20.9	20.9	5	5
Çin	2.2	8.7	10.5	12.0	12.6	14.0	25	6
Avusturya	13.4	14.6	15.1	12.3	11.1	11.2	6	7
Kanada	6.3	8.0	8.7	8.9	9.3	10.2	9	8
Almanya	11.4	12.8	13.2	16.4	16.4	9.5	7	9
Meksika	5.4	6.1	6.8	7.5	7.8	7.8	10	10
Yunanistan	-	4.1	3.7	3.7	5.1	5.4	24	20
Türkiye	2.7	4.9	5.9	7.0	7.1	5.0	21	21

Kaynak: WTO

Tablo-3 uluslararası turizm kazançları açısından ilk on ülke, Türkiye ve Yunanistan'ın 1990 yılından günümüze turizm gelirleri ve sıralamalarını göstermektedir. Tabloya baktığımızda ABD, İtalya, İspanya ve Fransa'nın önemli

bir üstünlüğü göze çarpar. Tabloda yine Çin'in önemli bir gelişme gösterdiğini görürüz. Türkiye ise tabloda dünya genelinde 21.sırada bulunmaktadır. Yunanistan'a olan geçmiş yıllardaki üstünlüğünü geçen sene Yunanistan'a kaptırmıştır. Ama geçen sene yaşanan terör sorunlarından dolayı bu durum ortaya çıkmıştır. Trend Türkiye'nin turizm gelirlerinde de Yunanistan'ı geçeceği yönündedir.

3. Turizmin Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkisi

Uluslararası turizmin yarattığı döviz hareketleri, turist gönderen ülkenin döviz talebini, turist çeken ülkenin ise döviz arzını arttırıcı bir rol oynar. Ancak, turizm sektörünün döviz arz ve talebini etkileyerek dış ödemeler bilançosu üzerinde olumlu etkiler yaratması, diğer bir ifadeyle sektörün net döviz kazancı yaratması bazı şartların oluşmasına bağlıdır. Bunlar, aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Olalı ve Timur, 1986:39):

- Elde edilen dövizler için yapılan döviz giderleri (c) ile döviz gelirleri (r) arasındaki oran 1'den küçük olmalıdır: $(c/r < 1)$.

- Turizm sektörünün döviz girdisi payının, söz konusu ülkede turizm sektörü bulunmaması halinde, alternatif sektörlerin getireceği dövizden fazla olması gerekmektedir.

Turizmin; dış ödemeler bilançosuna yansıyan kısmı, turist akımlarının yarattığı döviz gelir ve giderleridir. Ancak, turizm gelir ve giderleri ile ilgili veriler çoğunlukla sağlıklı bilgiyi içeriyor olmaması nedeniyle gerçeği yansıtmaktan uzak olabilmektedir. 1985 yılına kadar, ülkemizde ödemeler bilançosu (ÖB) geleneksel yöntemle düzenlenmekteydi. 1985 yılı Mart ayında ÖB hesapları, yeni bir düzenlemeye tabi tutularak kaydedilmeye başlanmıştır. Yeni düzenlemede; dış turizm gelirleri ve dış turizm giderleri, birbirinden bağımsız olarak hesaplanıp ÖB'na ayrı ayrı kalemler halinde kaydedilmektedir. 1985 yılına kadar, aktif dış turizm ile pasif dış turizm dengesi alınıp, ÖB'daki görünmez işlemlere "seyahat" kalemi olarak aynı başlık altında kaydedilirdi (Erdoğan, 1996:211).

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunun, dönemsel ve bazen de kronik olarak döviz darboğazları ile karşılaştıkları ve ekonomik kalkınma açısından gereksinim duydukları ara ve yatırım mallarını satın almakta güçlük çektikleri bilinmektedir. Bu nedenle, gelişmekte olan birçok ülke, turizmi geliştirilmesi gereken ilk ve en önemli sektör olarak görmektedir. Birçok ülkede turizmi geliştirme düşünce ve çabalarının temel çıkış noktası, döviz getirisi sağlamak olmuştur. Resmi turizm politikalarının belirlenmesinde ödemeler bilançosu sorunları önemli rol oynamaktadır (Cleverdon, 1982:143). Türkiyede de 1980 sonrası dönemde turizme döviz kazandırıcı özelliğinden ötürü yoğun ilgi ve teşvik verilmektedir.

Turistlerin gittikleri ülkede ne miktar döviz bıraktıklarının belirlenmesinde Merkez Bankası ve Anket metodu kullanılır (Erdoğan, 1996:213-215 ve Yazman, 1994:105-111):

a) Merkez Bankası Metodu: Uluslararası turizm gelirlerinin kaydını bu metoda göre belirleyen ülkelerde merkez bankası ya da milli bir banka seçilir, bu bankanın merkez ve şubelerindeki görevli bölümler, turistler tarafından bozdurulan paraları kayıt ederler. Çok uygulanan bir yöntem olmasına rağmen, bazı sakıncaları vardır. Sınır alış-verişinin önem taşıdığı ülkelerde bu yöntem eksik değerlendirmeye yol açar.

b) Anket Metodu: Doğrudan ya da dolaylı olarak iki anket tipi uygulanmaktadır. Doğrudan Anket Metodunda, genellikle turistlerle bağlantı kurulup kendilerine yaptıkları harcamalara ilişkin sorular sorulur. Eğer Dolaylı Anket Metodu uygulanıyorsa; her türlü konaklama tesisi, restoran-bar, eğlence yerleri ve ulaştırma şirketlerine bırakılan formlardan veriler elde edilir. Bu yöntemde, işletme sahiplerine bırakılan formların doldurulması yolu ile bir sonuca ulaşılır. Türkiye'de 1991 yılından beri veriler, Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan sayısal bilgilerdir.

Ülkemizde dış turizm gelirlerinin hesaplanmasında Anket Metodu uygulandığı halde, giderlerin hesaplanmasında, yurtdışına turistik amaçla çıkmak isteyen Türk vatandaşlarının talep ettiği döviz miktarı esas alınmaktadır. Turizm gelirlerinin hesabında, kişi başına 5000 \$ üzerindeki harcamalar ve güvenilirliği olmayan formlar hesaplama dışında tutulmaktadır (Erdoğan, 1996:215). Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, turizm amaçlı döviz giriş ve çıkışlarının tümünü kapsayacak bir yöntemin geliştirilmesi olanaksız gözükmektedir. Çeşitli nedenler yüzünden bir miktar hatanın gerçekleşme olasılığı her zaman mümkündür.

Dar anlamda dış turizm bilançosu, yabancı turistlerden sağlanan döviz gelirleri ve yerleşiklerin yurtdışına çıkması sonucu ödenen döviz giderlerini ifade eder. Gelirler aktifte, giderler ise bilançonun pasifinde yer alır. Aktif ve pasiflerin karşılaştırılması sonucu, bilançonun değerlendirilmesi yapılır.

Bu analizi yaparken sızıntılar ön plana çıkar. Sektörün mülkiyet ve denetim yapısı da sızıntıları etkileyen bir faktördür. Uluslararası otel zincirlerine bağlı tesisler genellikle ana firmanın bulunduğu ülkeden sağlanan malzemelerle kurulur ve donatılırlar. Ayrıca; uluslararası turizm işletmelerinin, turist olan bir ülkedeki kendi tesislerinde sunacakları mal ve hizmetin bedelini, turistin kendi ülkesinde tahsil etmeleri ve bunu söz konusu ülkeye transfer etmemeleri ya da düşük göstermeleri durumunda da döviz gelirleri azalacaktır. Benzer şekilde, kredi kartları ve seyahat çekleri uygulamalarının yaygınlaşması da işlemlerin yabancı bankalar aracılığıyla yapılması nedeniyle döviz hareketlerinin, turist alan ülke tarafından denetimini güçleştirmektedir (Barutçugil, 1986:47-48). Örneğin, Türkiye'nin sağladığı turizm gelirleri; yurt içinde turistlerin yapmış oldukları harcamaların tamamıyla, yurt dışında iken satın alınan paket turun bir kısmını içermektedir. 1984-87 yılları arasında tur gelirlerinin %60'ının, 1989 yılında %49'unun, 1993 yılında ise %41'inin ülkemize girdiği, %59'ununda yurt dışında kaldığı tespit edilmiştir (Yaman, 1994:109).

Türkiye'nin kalkınma sürecinde gerekli yatırımların yapılabilmesi için yatırım malı, sınai hammadde ve ara malların büyük bir bölümünün ithal edilmesi zorunluluğu olduğundan dış ticaret dengesinin sürekli ve önemli miktarlarda açık verdiği görülmektedir. Bu gelişmenin neden olduğu döviz darboğazının aşılmasında, ithalatın kısılması piyasada durgunluk yaratıp; yatırımları ve istihdamı olumsuz yönde etkileyeceğinden, ihracatın artırılması ya da döviz getiren diğer kaynakların geliştirilmesi gerekmektedir. Turizm, bu aşamada cari işlemler dengesini olumlu yönde etkilediğinden önem kazanmaktadır.

Tablo 4. Turizm Geliri ve Turist Sayısı

Yıllar	Ülkemize gelen yabancı sayısı	Yurt dışına çıkan vatandaş sayısı	Turizm gelirleri (milyon \$)	Turizm giderleri (milyon \$)	Net gelir (milyon \$)
1980	1.288.060	1.794.808	326	115	211
1985	2.614.924	1.806.163	1.482	324	1.158
1990	5.389.308	2.917.118	3.225	565	2.705
1995	7.726.886	3.981.391	4.957	911	4.046
1996	8.614.085	4.260.701	5.962	1.265	4.697
1997	9.689.004	4.632.876	7.008	1.716	5.292
1998	9.752.000	4.601.349	7.177	1.754	5.423
1999	7.464.000	4.759.108	5.193	1.471	3.722

Kaynak: Turizm Bakanlığı

Tablo-4'ü incelediğimiz zaman; 1980 sonrasında ülkemize gelen yabancı sayısı, yurtdışına çıkan vatandaş sayısı, turizm gelirleri, turizm giderleri ve net gelirlerin gelişimini görebiliriz. Ülkemize gelen yabancı sayısı, 1980'de 1.288.060 iken sürekli artarak 1997 yılı itibariyle 9.689.004'e yükselmiştir. 1999 yılında ise düşme göstererek 7.464.000'e inmiştir. Yurt dışına çıkan vatandaş sayısı 1999 itibariyle 4.759.108 olmuştur. Turizm gelirleri de sürekli artarak 1980 yılında 326 milyon dolardan 1999 yılında 5.193 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye turizm hesabında fazla vermektedir. Yurtdışına çıkan vatandaş sayısı gelenlerden hep az olmuştur. Diğer yandan ülkemize gelen yabancı başına ortalama harcama miktarı; 700 dolar civarındadır.

Tablo-4'deki veriler bize şunu göstermektedir ki; turizm, Türk ekonomisi ve ÖB'ü açığının kapatılması açısından önemli bir sektördür. Ama potansiyeline baktığımızda hala hedeflerinin çok gerisinde kaldığı açıktır. Turizmin Türkiye'nin ÖB, özelinde ise Cari İşlemler Bilançosundaki önemini daha iyi anlamak için Tablo-5'deki turizm gelirlerinin, ihracata; turizm giderlerinin ise ithalata oranına bakmak gerekir. Diğer yandan karşılama oranı bu konuda bize iyi bir fikir vermektedir. Karşılama oranı aşağıdaki formülle hesaplanabilir:

K.O= Uluslararası turizm dengesi (net gelir) / Dış ticaret dengesi (X-M)

Tabloyu incelediğimizde, Türkiye'nin turizm gelirlerinin ihracata oranı 1980 yılında %11.2 iken, bu oran sürekli artarak 1998'de %26.6, 1999'da ise %19.5 olarak gerçekleşmiştir. Turizmin ihracat gelirlerinden daha hızlı arttığını bu oranlar çok iyi anlatmaktadır. Turizm giderlerinin ithalata oranı %3.1 civarındadır.

81

Tablo 5. Turizm Gelir ve Giderinin Dış Ticarete Oranı

Yıllar	İhracat mlyn.\$	İthalat mlyn. \$	Net (X-M) (milyon \$)	Turizm gelirlerinin ihracata oranı (%)	Turizm giderlerinin ithalat oranı (%)	Karşılaşma oranı (%)
1980	2.910	7.909	-4.999	11.2	1.5	4.2
1985	7.958	11.343	-3.385	18.6	2.9	25.8
1990	12.959	22.302	-9.343	24.9	2.3	28.3
1995	21.637	35.709	-14.072	22.9	2.6	30.6
1996	23.082	42.463	-19.381	25.8	3.0	24.2
1997	26.261	48.559	-22.298	26.6	3.0	21.06
1998	26.974	45.935	-18.961	26.6	3.1	28.6
1999	26.587	40.687	-14.100	19.5	3.1	26.3

Kaynak: DİE

Karşılaşma oranı ise 1980 yılında %4.2 iken, bu oran 1999 yılında %26.3 olmuştur. Sonuç olarak diyebiliriz ki, turizm Türkiye'nin döviz ihtiyacını karşılayan önemli kalemlerden biridir. Türkiye'de turizm politikasının temel hedeflerinden biri, dış ödemeler bilançosundaki açığın bir kısmının dış turizm gelirleri yardımıyla giderilmesidir. Türkiye planlı kalkınma döneminin başında, ülkenin ÖB'su açıklarını turizm gelirleriyle azaltmayı hedeflediğinden, turizmin geliştirilmesini plan kapsamına almıştır. Bugün dış ticaret açıklarının yaklaşık yarısı turizm gelirleriyle karşılanabilmektedir.

4. Türkiye'de Uygulanan Teşvik, Altyapı ve Döviz Politikaları

Bilindiği gibi, Teşvik tedbirleri, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınması için yıllık programlar ve Beş Yıllık Kalkınma Planları ile belirlenen hedeflere ulaşmasında özellikle özel sektörün katkısının sağlanması, müteşebbüslerin yatırım, ihracat ve benzeri iktisadi faaliyetlerde bulunan arzu ve isteklerinin güçlendirilmesi, bu faaliyetlerin, belirlenen hedeflere ve ülke ihtiyaçlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi için gerekli yönlendirmelerin yapılması gibi amaçlarla devletin kullandığı önemli ve etkili araçlardır.

Türkiye son 20 yılda benimsenen ve yürürlüğe konan ekonomik ve politik tercihler ile dışa açılma politikalarının etkileri sonucu, tüm sektörlerde önemli bir

değişim süreci yaşamıştır. Bu değişim, dünya turizminin hızlı gelişiminin de etkisiyle, turizm sektöründe daha belirgin olmuştur. Uluslararası turizmin sürekli büyümesi bir yandan ülkelerin, yatırımcıların ve işletmelerin gelişen bu pazardan pay kapma çabalarını artırırken öte yandan ilgi alanlarını sürekli geliştirmeye zorlamaktadır. Bu durumun ülkemiz için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye, 1980'den günümüze turizm gelirleri ve gelen turist sayısı bakımından dünya ve Avrupa turizminden daha hızlı bir büyüme göstermiştir. Ancak Tablo-1'den de izleneceği gibi uluslararası turizmden aldığımız pay çok düşüktür. Dünya turizm pazarındaki turist sayısında gözlenen artışın, yatak kapasitelerindeki artışla desteklenmesi zorunluluğu, ülkemizin bu konuda yapılacak yatırımlar için uyguladığı teşvik tedbirlerinin daha etkin kullanılması sonucunu doğurmuştur. 17635 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 16.3.1982 tarih ve 2634 sayılı kanun ile ülkemiz turizm sektöründe kapsamlı teşvik politikasına başlamıştır. Takip eden yıllarda ilave maddeler eklenen teşvik kanunu ve diğer politikalar sonucu Tablo-4'ten de izlendiği gibi Türkiye'nin turizm gelirinde ve turist sayısında önemli artışlar olmuştur. Teşviklerin yoğun uygulandığı 1982 sonrası ve 90'lı yılların başında bu artışlar daha da belirgindir.

1982 yılından sonra, 1983-84 yıllarında 8/5353 sayılı Kararname çerçevesinde yatırım indirimi, gümrük muafiyeti ve faiz farkı iadesi gibi teşvikler uygulanırken, 1985 yılında 84/8630 sayılı Kararname hükümleri çerçevesinde turizm özel önem taşıyan sektör yatırımları arasında sayılmış ve böylece yatırım indirimi ve yatırım kredisi kullanabilme imkanları açısından teşvik kanunlarına tabi olmuştur. Bu durum 1991 yılına kadar sürmüştür. Ayrıca yine bu dönemde yerli makine teçhizat alımlarında %6 oranında teşvik primi uygulaması getirilmiş ve bu oran yıldan yıla artırılarak %25'e yükseltilmiştir (Yörük,1999: 202).

85/10011 sayılı Kararnamenin yürürlükte bulunduğu 1986 yılında ise kaynak kullanımını destekleme primi uygulaması getirilmiştir. Daha sonra 87/11920 sayılı Kararname uyarınca ek destekleme primi uygulaması getirilmiş ve böylece turizm, madencilik, sağlık ve eğitimin ardından en fazla teşvik gören 4. sektör olmuştur.

Gerek 92/2805 sayılı Kararname, gerekse 93/4000 sayılı Kararnamenin yürürlükte bulunduğu süreler içinde yarım kalmış turizm yatırımlarının kredilendirilmesine imkan tanınmıştır. 1982 yılından beri bu tür teşviklerin yanı sıra elektrik, gaz ve su faturaları belgeli turizm tesisleri için düşük tarifeye tabi tutulmuştur. Ayrıca, vergi, resim ve harç muafiyetleri uygulanmış ve bedelsiz kamu arazi tahsisi yapılmıştır.

94/6411 sayılı Kararname ile yeni bir teşvik politikası oluşturulmuş ve sektörel tercihler yerine yöresel tercihler ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla sanayi odakları ile kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlar en etkin biçimde teşvik edilirken özel önem taşıyan yatırım konuları da oldukça daraltılmıştır. Bu çerçevede havaalanlarında oluşturulacak turizm amaçlı terminal hizmetleri, kongre ve sergi

merkezleri ve yat inşası yap işlet devret modeli çerçevesinde yapılacak marina ile gelişmiş yöreler dışındaki diğer turizm yatırımları özel önem taşıyan sektörler arasında sayılmıştır. Yani gelişmiş şehirlerdeki yatırımları, artık teşvik etmenin bir anlamı kalmamıştır. Ancak, 96/8639 sayılı Kararname ile eğitim, sağlık, gazete ve dergi basım ve dağıtımı, uluslararası taşımacılık, havaalanlarında oluşturulacak turizm amaçlı terminal hizmetleri tesisleri, AR-GE, çevre korumaya yönelik yatırımlar ve turizm amaçlı altyapı yatırımları özel önem taşıyan sektörler sayılarak teşvik edilmelerine bölge ayrımı gözetmeksizin karar verilmiştir (Yörük, 1999: 202).

Sonuç olarak yukarıda bahsedilen teşviklerin yanında sektöre 1998 yılında KDV istisnası, yatırım indirimi, %100 gümrük muafiyeti, sektörde çalışanların vergilendirilmesinde indirim gibi teşvikler uygulanmış ve uygulanmaktadır. Bunun neticesinde sektörden beklenen turizm gelirleri teşvikler sonucu artmıştır.

Turizm sektörüne uygulanan teşvikler bir anlamda turizm sektörüyle doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olan altyapı yatırımlarını da olumlu etkilemektedir. Burada altyapıdan kasıt içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma, çöp toplama, ulaşım, haberleşme ve turistlerin yararlandıkları her türlü kolaylık kastedilmektedir. Ne yazık ki ülkemizde merkezi ve yerel yönetimlerin kısıtlı bütçeleri buna imkan vermemektedir. Oysa bir ülkeye turist akınını doğrudan etkileyen etmenlerin başında bunlar gelmektedir. Özellikle, Türkiye, özel sektörünün güçlü olmaması nedeniyle hava ulaşımında sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca, diğer altyapı hizmetlerinin yetersiz oluşu ülkemiz açısından olumsuz bir etkidir.

Bunu gidermek için Türkiye, Akdeniz-Ege Turizm Altyapı Kıyı Yönetimi (ATAK) ve Güney ve Batı Anadolu-Turizm Altyapı (GAÇ-TAP) projeleri çerçevesinde içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma ve çöp toplama ile imha işlemlerini acilen yerine getirmek için sahil bandına yönelik kapsamlı bir çalışma yapmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda çevre ile barışık ve sürdürülebilir turizm kapsamında ülkenin turizm gelirlerinin artacağı beklenmektedir.

Son olarak ülkenin turizm gelirlerini doğrudan etkileyen döviz politikalarına değinmek faydalı olacaktır. Türkiye 1980 sonrası yaşadığı köklü değişim sonrası her alanda dışa açık politikalar izlemiştir. Bunu yaparken amaç, ülkenin döviz ihtiyacının ihracat, işçi dövizleri, yabancı sermaye hareketleri ve turizm sektöründen sağlanması yönündeydi. Bunun en önemli ayaklarından biri turizm sektöründen sağlanacak gelirdi ve bunun ön koşulunda gerçekçi kur politikası uygulamaktı. Gerçekçi kurdan kasıt, nominal kur değişimlerinin enflasyon oranında ya da teşvik amacıyla onun üstünde yapılarak reel kurun belli düzeyde tutulmasıdır.

1980 sonrasında kurlar piyasaya bırakılırken; Merkez Bankası, kurlara müdahalede bulunarak yönetimli dalgalanma sistemini benimsemişti. Bu sistem 1999 yılına kadar iniş çıkışlarla sürdürülerek, yani kısa aralıklarla yapılan kur değişimleri ile diğer sektörler gibi turizme de itici bir kaynak oluşturulmuştur. Fakat

1999 yılında uygulanmaya başlayan istikrar programı ile kurlar gerçekçi değerlerinden uzaklaşmış ve TL aşırı değerli hale gelmiştir. Bir başka deyişle kurlar enflasyonun altında değer kaybetmiştir.

84

1980 sonrası uygulanan gerçekçi kur politikaları sonucunda Tablo-4'ten de izlendiği gibi turizm gelirlerinde önemli artışlar kaydedilmiştir. Bu diğer unsurların yanında uygulanan kur politikalarının sonucudur. Fakat 1999 yılından itibaren aşırı değerli hale gelen TL, önümüzdeki yılda Türk turizminin rekabet gücüne zarar vererek yüksek beklenen turizm gelirinin düşmesine neden olabilir. Bunun için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

5. SONUÇ

Çağımızda sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimler, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, turizm talebini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, ülkelerin potansiyel turistleri çekme gayretleri yoğunlaşmakta, benzer turizm ürünlerini pazarlayan ülkeler arasında kıyasıya bir rekabet gözlenmektedir. Türkiye, 1980 sonrası başka alanlarda olduğu gibi turizm sektöründe de önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Günümüzde turizm, Türkiye ekonomisinde en gözde sektörlerden biri haline gelirken, bu gelişmenin sosyal, kültürel ve toplumsal etkileri önemli boyutlara ulaşmıştır. Yine de dünya turizm pastasından %1.2 gibi çok düşük bir pay alan Türkiye'nin yapması gereken çok şey vardır.

Ödemeler bilançosunun önemli kalemi olan turizmin geliştirilmesi için; altyapı yatırımlarının yapılarak, sürdürülebilir turizm için çevreye hassas davranmamız gerekir. Diğer yandan en çok turisti AB, OECD ülkeleri ve BDT ülkelerinden alan Türkiye'nin bu pazarlarda tanıtım kampanyasını arttırması ve yeni pazarlara açılması gerekir. Bunların ötesinde çok güçlü finans desteği olan tur operatörlerinin teşvik ile yaratılması ve ulaşım ağıнын düzenli hale getirilmesi gerekiyor. Son olarak, turist sayısının arttırılması için yapılan bu çabaların ancak turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilerek; turist başına ortalama harcama miktarının arttırılması sonucu ÖB'na olumlu etkiler sağlayacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- AKAT, Ömer (1997), **Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği**, Ekin kitabevi, Bursa.
- BARUTÇUGİL, İ. Sabit (1986), **Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri**, Beta, İstanbul.
- BULUT, Erol (1998), **Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri**, Ankara (Yayınlanmamış Master Tezi).
- BURKART, A.J ve S.MEDLIK (1981), **Tourism: Past, Present and Future**, 2.ed.Heiremann Professional Pub., Oxford.

- CLEVERDON, R.(1982), **International Tourism to 1990**, Abt. Books, Elu Ltd, Special Series, No:4, Cambridge.
- DİE (2000), **Türkiye İstatistik Yıllığı (1999)**, Ankara.
- ERDOĞAN, Harun (1996), **Ekonomik, Sosyal, Kültürel, Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm**, Bursa.
- GOODALL, B. ve G. ASHWORTH (1998), **Marketing in The Tourism Industry**, England.
- KAHRAMAN, Nüzhet (1994), "Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm", **H.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 1994-1995, s:27-31.
- MILL, R.Christie (1990), **Tourism: The International Business**, New Jersey.
- OLALI, H. ve A.TİMUR (1986), **Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**, Ofis Matbaacılık, İzmir.
- ORAL, Erdoğan (1995), **Turizm Sektörü, Sektör Araştırmaları No:6**, İMKB.
- ÖZDEMİR, Mehmet (1992), **Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri**, Ankara.
- POON, A (1998), "Tourism and Information Technologies", **Annals of Tourism Research**, v.15(4), s:531-549.
- TARHAN, Cem (1997), **Tourism Policy**, Ankara.
- TURİZM BAKANLIĞI (2000), **Turizm İstatistikleri Bülteni (1999)**, Ankara.
- TUTAR, Erdiñç (1990), "Dünya Turizmi İçerisinde Türkiye Turizminin Yeri ve Geleceği", **A.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi**, c:8, s:251-265.
- ÜRGER, Savaş (1992), **Genel Turizm Bilgisi**, Akd.Üniv., Antalya.
- YÖRÜK, Sedat (1999), "Turizm Sektörü ve Turizm Sektörüne İlişkin Destek Unsurları", **1. Turizm Şurası**, Turizm Bakanlığı.
- WTO (1996), **Executive Summary, Tourism 2020 Vision, A New Forecast From The WTO**, Madrid.
- (1996), **Tourism Highlights**, Madrid.
- (1997), **Tourism Market Trends Europe (1986-1996)**, WTO Commission For Europe, Madrid.
- (1999), **Yearbook of Tourism Statistics**, Madrid.
- YAMAN, Zafer (1994), **Alanya'nın Turizm Kapasitesinin Analizi**, Alanya.
- ZAMMIT, A (1981), **Transnationals in Developing Country Tourism, International Tourism Report**, Special Report, No:39.